

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

Кафедра культурології, естетики та історії

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

до навчальної дисципліни

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

підготовки студентів
рівня вищої освіти бакалавр

спеціальностей: 011 освітні, педагогічні науки; 012 дошкільна освіта;
013 початкова освіта; 013 середня освіта; 015 професійна освіта; 016
спеціальна освіта; 053 психологія; 071 облік і оподаткування; 073
менеджмент; 227 фізична терапія, ерготерапія;
231 соціальна робота; 232 соціальне забезпечення

за освітньо-професійними програмами: соціально-виховна робота з дітьми та молоддю, дошкільна освіта, початкова освіта, середня освіта (українська мова і література), середня освіта (мова і література (англійська)), середня освіта (мова і література (російська)), середня освіта (мова і література (англійська, німецька)), середня освіта (математика), середня освіта (фізика), середня освіта (інформатика), середня освіта (трудове навчання та технології), середня освіта (фізична культура), професійна освіта (технологія виробів легкої промисловості), спеціальна освіта, психологія, облік і оподаткування, менеджмент, фізична терапія, ерготерапія, соціальна робота, соціальне забезпечення

Укладачі:

кандидат історичних наук,
доцент Шалашна Н.М.
доцент Проскурнін В.М.
старший викладач Баклашова Т.М.

Слов'янськ – 2018 р.

УДК 94(477)

**Рекомендовано до друку рішенням Ученої ради ДДПУ
(протокол № 10 від 26.06.2018)**

Рецензенти:

Швидкий Сергій Миколайович, доктор історичних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Донбаського державного педагогічного університету.

Федь Володимир Анатолійович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології, естетики та історії Донбаського державного педагогічного університету

Історія України. Інструктивно-методичні матеріали до семінарських занять / Донбаський державний педагогічний університет; уклад. Т.М. Баклашова, В.М. Проскурін, Н.М. Шалашна. - Слов'янськ: ДДПУ, 2018. - 30с.

Методичний посібник призначений для допомоги у вивченні навчальної дисципліни “Історія України”. Посібник містить питання семінарських занять, писки рекомендованої літератури та інструктивні матеріали для самостійної підготовки до семінарських занять, питання для самоконтролю та завдання для самостійної роботи. Видання призначено для студентів вищих навчальних закладів неісторичних спеціальностей.

© ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет

© Кафедра культурології, естетики та історії

© Т.М. Баклашова

© В.М. Проскурін

© Н.М. Шалашна

ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Семінарське заняття передбачає обговорення певних питань, що в комплексі розкривають історичний процес протягом певного періоду, який має об'єктивні відмінності та внутрішню логіку розвитку. Ця логіка має бути відображена у відповіді. Кожне питання має бути розкрито повністю.

Мета семінарських занять – поглиблення та закріплення знань, отриманих на лекціях та під час самостійного вивчення окремих тем курсу. Як правило, на семінар виносяться 3–4 питання; їх розглядають як у традиційній формі, так і у вигляді дискусії, розгорнутої бесіди, конференції, “круглого столу”, особливо якщо обговорюються проблемні питання. Дистанційна форма навчання передбачає відповідь на кожне питання семінару у вигляді короткої доповіді-есе, що включає короткий виклад вивченого матеріалу та власної точки зору.

Готуючись до семінарського заняття, необхідно опрацювати рекомендовані до даної теми джерела та літературу, продумати відповіді на кожне питання, скласти план і послідовно викласти зміст своєї відповіді. Важливе значення у підготовці до семінару мають консультації викладачів, проте значною мірою вивчення матеріалу забезпечується самостійною роботою, яка є однією з основних форм навчального процесу. Форми самостійної роботи включають вивчення і конспектування документів та інших історичних джерел, навчальної та навчально-методичної літератури, монографій і наукових статей, написання тематичних повідомлень, доповідей, рефератів. Основна ділянка самостійної роботи – уважне читання і конспектування передбачених до семінарського заняття основних джерел та літератури.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема заняття: Київська Русь – перша держава східних слов'ян

Мета вивчення: закріпити та розширити фактографічні знання, сформувані розуміння місця Київської Русі в цивілізаційному контексті Східної Європи, з'ясувати значення Русі в культурному та державному розвитку українського народу.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Русь в цивілізаційному контексті. Візантійські та європейські впливи на формування державності у східних слов'ян.
2. Хронологія розвитку Руської держави.
3. Люди і суспільство Русі.
4. Вплив етносів та держав Великого Степу на історичну долю Русі.
5. Галицько-Волинська держава в контексті історії Східної Європи.

Література:

1. Головка О. Північне Причорномор'я та Приазов'я в політичному та економічному розвитку Русі (IX — середина XIII ст.) // Український історичний журнал. - 2014. - № 1. - С. 21-39
2. Войтович Л. Лев Данилович, князь Галицько-Волинський. - Львів: Інститут українознавства НАНУ, 2014. - 314 с.
3. Войтович Л. Король Данило Романович: політик і полководець. - Біла Церква, 2013. - 240 с.
4. Затилюк Я. Хрещення Русі князем Володимиром: конструювання історичної оповіді та її доповнення православними книжниками XII-XVI ст. // Український історичний журнал. - 2014. - № 1. - С. 40-58
5. Іщенко О. Володимир Мономах в українській історичній пам'яті // Український історичний журнал. - 2015. - № 1. - С. 11-26
6. Котляр М. Еволюція суспільного життя Київської Русі (до середини XII століття) // Український історичний журнал. - 2015. - № 3. - С. 21-37

7. Котляр М. Соціальна структура давньоруського суспільства // Український історичний журнал. - 2015. - № 6. - С. 13-29

8. Ричка В. Anni Mundi: народження християнської країни // Український історичний журнал. - 2013. - № 5. - С. 24-40.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

Передусім слід звернути увагу на проблему етногенезу східних слов'ян, розкрити зміст головних теорій їх походження, проаналізувати перші письмові свідчення про слов'ян. З'ясувати рівень соціально-економічного та політичного розвитку антів і склавинів. Виявити причини, передумови й головні напрямки формування державності у східних слов'ян.

Необхідно з'ясувати сутність найбільш відомих теорій виникнення Київської Русі. Проаналізувати процеси «збирання земель» і пріоритетні напрямки політики перших київських князів – Олега, Ігоря, Ольги, Святослава, Володимира Великого.

Визначити зміст та історичне значення Хрещення Русі. Проаналізувати головні риси внутрішньої та зовнішньої політики Ярослава Мудрого; на підставі тексту «Руської Правди» охарактеризувати становище різних верств населення держави. Висвітлити політику князів Володимира Мономаха і Мстислава Володимировича, їх намагання зберегти державну цілісність Київської Русі.

Доцільно акцентувати увагу на виявленні економічних, політичних та соціальних причин феодальної роздробленості. Надати загальну характеристику розвитку удільних князівств. Звернути особливу увагу на історію виникнення й розвитку Галицько-Волинської держави – наступниці Київської Русі, політичну діяльність князів Ярослава Осмомисла, Романа Мстиславича та Данила Галицького. Рекомендується визначити причини монголо-татарської навали на Русь, рівень військової готовності удільних князівств порівняно із військом кочівників. Висвітлити походи хана Батия

проти Південно-Західної Русі, особливо, оборону Києва 1240 р. Охарактеризувати головні риси монголо-татарського іґа та його наслідки для подальшого розвитку давньоруських земель.

Слід підкреслити унікальність Київської Русі як першого східнослов'янського державного утворення. Зазначити дуже високий рівень економічного, політичного та культурного розвитку держави, її авторитет на міжнародній арені. Зробити акцент на ролі давньоруських князівств у запобіганні нашестю монголо-татарських загарбників на Європу.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Проблема походження слов'ян в історичній літературі. Концепція "давньоруської народності" - обґрунтована теорія чи політичний міф?
2. Яке значення має історична пам'ять про Київську державу в політичній свідомості сучасних українців?
3. Розкрийте основні теорії походження державності у східних слов'ян, наведіть основні аргументи на користь кожної з них.
4. Наведіть спільні та відмінні риси у розвитку Київської держави періоду централізованої монархії (кінець X - перша половина XII ст.) порівняно із Візантією та Європою тих часів.
5. Назвіть основні причини та наслідки запровадження християнства князем Володимиром Великим. Чи можна це назвати "цивілізаційним вибором" східних слов'ян"?
6. В чому сутність політичних процесів Київської Русі XII-XIII ст.? Чим пояснюється їх діаметрально протилежна оцінка в різні часи?
7. Назвіть найбільші князівства Русі XII – XIII ст., охарактеризуйте їх землі, населення, особливості політичної організації, економіку, культуру.
8. Охарактеризуйте роль степових народів у розвитку державності Київської Русі.

**Тема заняття: Велике князівство Литовсько-Руське XIV – XV ст.
Українські землі у складі Речі Посполитої**

Мета вивчення: закріпити та розширити фактографічні знання, сформувані розуміння специфіки литовсько-польського періоду в історії України, окреслити головні здобутки в області культури цього періоду.

Обсяг навчального часу: 2 години

План заняття:

1. Галицька і Подільська Русь під владою Польщі.
2. Вхідження руських земель до складу Великого князівства Литовського та боротьба Русі за збереження суверенітету.
3. Українські землі після Люблінської унії.
4. Культурний розвиток українських земель та Берестейська унія.

Література:

1. Ващук Д. Становлення та розвиток правової системи Великого князівства Литовського // Український історичний журнал. - 2015. - № 2. - С. 99-112
2. Климовський С. та ін. Україна: литовська доба (1320-1569). - К., 2017. - 176с.
3. Моця О. Синьоводська битва та її наслідки в контексті середньовічної Європи // Український історичний журнал. – 2012. - № 2. – С. 4 – 10.
4. Норкус З. Непроголошена імперія: Велике князівство Литовське з погляду порівняльно-історичної соціології імперій. - К.: Критика, 2016. - 440 с.
5. Черкас Б. До питання про місце та роль Великого князівства Литовського в історії України // Україна і Велике князівство Литовське в XIV-XVIII ст.: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. - К., 2017. - С. 11-14
6. Українське козацтво і Велике князівство Литовське / І. Марзалюк, А. Рагаускас та ін. - К., 2014. - 200 с.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

Розглядаючи питання, слід мати на увазі, що становище українських земель під владою Литви сьогодні оцінюється науковцями не як іноземне загарбанням України, а як спільну литовсько-руську державу, що забезпечувала і литовські, і слов'янські інтереси. У результаті вивчення питання студент має дати власну аргументовану оцінку більш ніж 200-річного перебування українських земель під владою Литви. Почати висвітлення питання слід з короткої довідки про утворення Литовської держави та її швидке просування на білоруські й українські землі протягом XIII–XIV ст., зближення литовської та слов'янської верхівки. Далі охарактеризуйте політичний устрій Великого князівства Литовського, князівств Жемайтійського та Руського, автономію руських князівств, укажіть на мотиви й обопільне значення політики князя Ольгерда щодо Русі. Розкрийте причини, суть та наслідки Кревської унії. З погляду інтересів Русі покажіть внутрішньо- та зовнішньополітичну діяльність князя Вітовта, військову та політичну боротьбу 30-х років XV ст. в українських землях, причини та наслідки втрати ними автономії.

Дайте стислу характеристику соціально-економічного життя українських земель наприкінці XV–XVI ст. (розширення феодального землеволодіння, обмеження особистих і майнових прав селян, відображення цих явищ у Литовських Статутах). Зверніть увагу на посилення зовнішніх загроз для українських володінь Литви зі зміцненням Московської держави, появою Кримського ханства. Підводячи підсумок, дайте загальну оцінку литовського періоду вітчизняної історії.

З'ясуйте устрій новоутвореної Речі Посполитої, статус інкорпорованих Польщею українських Підляшшя, Волині, Київщини та Брацлавщини, участь української шляхти в політичному житті держави. Охарактеризуйте зміни в економічному та суспільному житті після Люблінської унії (розвиток феодального землеволодіння, утвердження фільварково-панщинної системи, посилення експлуатації та закріпачення селян, інтенсифікація товарно-грошових відносин і включення українських земель в європейську торгівлю

хлібом тощо), покажіть позитивні та негативні сторони цих змін. З'ясуйте особливості релігійного питання в Речі Посполитій, причини його загострення та спробу розв'язання шляхом укладання Берестейської унії 1596 р. Поміркуйте, чому навколо неї розгорілась гостра суспільно-політична боротьба, які конкретні наслідки мала унія. Закінчуючи розгляд питання, зробіть загальні висновки щодо українсько-польських стосунків та розвитку українських земель у складі Речі Посполитої протягом останньої третини XVI – першої половини XVII ст.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Чи можна вважати Литовсько-польський період часом занепаду української державності? Свою відповідь обґрунтуйте.
2. В яких формах зберігалась державність на руських землях в часи Великого князівства Литовського?
3. Якими були перспективи збереження Руської держави у складі Речі Посполитої?
4. Чому, маючи офіційною метою згуртування християнського населення Речі Посполитої, Берестейська унія призвела до загострення релігійного протистояння?
5. Яка роль української шляхти в процесі підписання Люблінської унії? Якими були наслідки?
6. В чому значення Магдебурзького права для соціального та культурного розвитку українських земель?
7. Які зміни відбулись в етнічному складі населення українських земель в литовсько-польську добу і в чому їх причини?

Тема заняття: Національна революція середини XVII ст. Становлення козацької держави

Мета вивчення: розширити й систематизувати фактографічні знання, сформувати розуміння значення Національно-визвольної революції у

формуванні української державності, розкрити роль Б. Хмельницького в українській історії.

Обсяг навчального часу: 2 години

План заняття:

1. Становище українського народу напередодні національно-визвольної революції. Формування національної державності.
2. Виборення козацькою Україною незалежності, її місце в Східній Європі.
3. Загострення геополітичного становища держави. Укладення договору з Росією.

Література:

1. Бачинська О. А., Чухліб Т. В., Щербак В. О. Українське козацтво. Золоті сторінки історії. – К.: ПП "КРИСТАЛ БУК", 2015. – 400 с.
2. Брехуненко В. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII–XVIII ст. / Ред. Ю. Олійник. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К.: Темпора, 2014. – 504 с.
3. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. – К.: Арій, 2013. – 656 с.
4. Степанков В. В. Становлення політичної еліти Гетьманщини в період революції XVII ст.: особливості, суперечності, деструктивні процеси // Український історичний журнал. - 2016. - № 6. - С. 87-101
5. Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура / Ред. кол.: В. Смолій, О. Бачинська, В. Горобець та ін. – К.: Інститут історії України, 2014. – 671 с.
6. Федорук Я. Переяслав 1654: передумови, історико-правовий зміст і наслідки в епоху Хмельниччини // Історіографічні дослідження в Україні. - 2014. - Вип. 25. - С. 290-300.
7. Яковенко Н. Що змінило повстання Хмельницького (2017) // Електронний ресурс: Режим доступу <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history>

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

Відповідаючи на питання, слід визначити економічні, соціальні та релігійні причини Української національної революції. Доречно буде згадати про утиски, які зазнало українське козацтво після прийняття поляками «Ординації Війська Запорозького». Окремо слід зупинитись на постаті Б. Хмельницького та обов'язково наголосити, що спочатку революція не мала далекоглядних цілей і зводилась до задоволення інтересів козацтва. Після цього треба охарактеризувати рушійні сили революції, з визначенням мети кожної соціальної групи, та охарактеризувати основні етапи революції.

Докладніше слід зупинитись на ролі Кримського ханства, показати, що татари були важливим союзником, та з'ясувати умови, на яких вони допомагали Б. Хмельницькому. Доцільно показати еволюцію мети козацтва – від корпоративних інтересів відновлення «прав та вольностей козацьких» до створення української козацької держави. Слід дати оцінку Зборівської угоди та показати, чому вона не задовольняла обидві сторони. Окремо слід зупинитись на сутності держави Війська Запорозького, охарактеризувати його органи влади, принципи функціонування та окреслити основні ознаки суверенітету.

Слід визначити основні вектори зовнішньої політики Б. Хмельницького, доцільно зупинитись на відносинах з Молдавським князівством, Кримським ханством, Туреччиною, проаналізувати перспективи союзу з кожною з цих держав. Необхідно визначити причини, з яких Московське царство було обрано Б. Хмельницьким як головний союзник, охарактеризувати умови цього союзу та його політичні наслідки.

В якості підсумку слід чітко визначити роль і місце козацької держави в становленні української національної державності та в сучасній історичній пам'яті.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Вкажіть на соціальні та релігійні аспекти подій Визвольної війни, обґрунтуйте їх вплив на процеси становлення козацької держави.

2. Чи міг Б.Хмельницький без зовнішньої допомоги відстояти Українську козацьку державу?
3. Чи можна вважати Визвольну війну під проводом Б. Хмельницького революцією? Обґрунтуйте свою думку.
4. Чи можна вважати, що після Переяславської угоди та «Березневих статей» Україна стала частиною Московської держави і втратила свій суверенітет?
5. Яке місце займала Українська козацька держава в політичній системі Східної Європи другої половини XVII ст.?
6. Охарактеризуйте значення Української козацької держави Б. Хмельницького для сьогодення.

Тема заняття: Громадянська війна та іноземні інтервенції другої половини XVII ст. Боротьба за возз'єднання України.

Мета вивчення: збільшити багаж фактографічних знань, сформувані усвідомлення взаємозв'язку між громадянським суспільством та долею держави, з'ясувати роль сусідніх держав та української політичної еліти в процесі збереження суверенітету України.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Українська держава між Польщею і Росією: інтереси сусідів та різні політичні орієнтації козацько-шляхетської еліти.
2. Громадянська війна та її наслідок – розкол України. Спроби політичної еліти об'єднати державу.
3. Підсумки доби Руїни.

Література:

1. Горобець В. Гетьман Руїни. Іван Брюховецький та Москва. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2017. – 247 с.
2. Кононенко В. П. Міжнародна наукова конференція "Українська гетьманська держава на соціополітичній мапі ранньомодерної Європи: типове й унікальне" // Український історичний журнал. - 2014. - № 6. - С. 228.

3. Кононенко В. П. Науково-практична конференція ""Чорна рада" 1663 р. та "Руїна" Української козацької держави: історіографічні стереотипи і шляхи їх подолання" // Український історичний журнал. - 2013. - № 5. - С. 233.
4. Оссолінський Л. Слово про гетьмана Виговського (Ю.А.Мицик) // Український історичний журнал. - 2015. - № 3. - С. 218.
5. Таїрова-Яковлева Т. Г. Гетьмани України. Історії про славу, трагедії та мужність. – К.: ТОВ "Видавництво "Кліо"", 2015. – 424 с.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

Слід визначити причини та сутність «Руїни». Доречно охарактеризувати наміри Б. Хмельницького встановити спадкове гетьманство та пояснити, чому цього зробити не вдалось. Розкрити основні аспекти політичних поглядів І. Виговського та перспективи нового союзу України з Річчю Посполитою. Розкрити роль Московського царства в подіях Руїни, причини та наслідки орієнтації частини козацької старшини на союз з Москвою.

Необхідно визначити причини розколу України на Правобережжя та Лівобережжя, об'єктивні та суб'єктивні фактори цього процесу, його історичні наслідки. Проаналізувати громадянське протистояння між різними прошарками українського суспільства, суть різних політичних орієнтацій козацької старшини. Окремо необхідно зупинитися на діяльності гетьмана П. Дорошенка та його боротьбі за возз'єднання українських земель, розкрити причини та наслідки союзу з Туреччиною. Охарактеризувати роль Запорозької Січі в подіях Руїни. Необхідно проаналізувати роль православної церкви в подіях другої половини XVII ст., дати оцінку переходу Української православної церкви під владу Московського патріархату.

Потрібно показати негативні наслідки Андрусівського перемир'я та Вічного миру для України. З'ясувати основні риси політики гетьмана І.

Самойловича, його боротьбу за возз'єднання України та збереження її суверенітету.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Проаналізуйте вплив на долю Української держави в другій половині XVII ст. інтересів сусідніх держав та перспективи для України союзу з Польщею, Росією та Туреччиною.
2. Охарактеризуйте різні політичні орієнтації козацько-шляхетської еліти та їх вплив на державотворчі процеси.
3. Концепція шляхетської республіки І. Виговського та бачення майбутнього України його опонентами.
4. Орієнтація на об'єднання з Московською державою – причини та небезпеки.
5. Роль Запорозької Січі в подіях Руїни.
6. Громадянська війна та її наслідок – розкол України. Історичні підсумки доби Руїни.

Тема заняття: Українські землі у XVIII ст.

Мета вивчення: збільшити багаж фактографічних знань, закріпити розуміння впливу історичних процесів у Східній Європі на розвиток української державності, з'ясувати роль української політичної еліти в процесі збереження суверенітету України в умовах імперії.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Політико-економічне становище Лівобережної Гетьманщини у складі Російської імперії. Державотворча діяльність української політичної еліти та намагання російського уряду скасувати автономію України.
2. Правобережна Україна у складі Речі Посполитої у XVIII ст. Державна катастрофа Польської держави та її відображення в історичній долі українського народу.
3. Запорозька Січ та Слобідська Україна у XVIII ст.

Література:

1. Горобець В. "Нам, згідно звичаю давнього нашого, того гетьмана обрати". Гетьманська елекція в традиції, правових нормах і практиках Української держави раннього нового часу // Україна в Центрально-Східній Європі. - 2016. - Вип. 16. - С. 186-194.
2. Гуржій О. Проблема збереження територіальної цілісності Гетьманщини за царювання Петра I // Український історичний журнал. - 2015. - № 3. - С. 73-87.
3. Кононенко В. Модернізація Гетьманщини: проекти козацької адміністрації 1687–1764 рр. / Відп. ред. Т. Чухліб. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2017. – 305 с.
4. Маслійчук В. Іван Мазепа і Слобідська Україна // Український історичний журнал. - 2015. - № 2. - С. 206-216.
5. Чухліб Т. Іван Мазепа як полководець: військові походи до Хаджибею, Північного Причорномор'я та Криму у 1687 – 1699 рр. // Чорноморська минувшина. - 2015. - Вип. 10. - С. 3-13.
6. Чухліб Т. В. Проект "козацького князівства" – історична альтернатива політичного устрою Гетьманщини? // Український історичний журнал. - 2014. - № 4. - С. 71-83.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

Готуючи відповідь, слід основну увагу зосередити на характеристиці Гетьманщини, її політичного і адміністративного устрою. Детальніше проаналізувати зовнішню і внутрішню політику І. Мазепи, з'ясувати причини та наслідки його переходу на бік шведського короля. Визначити відмінності в оцінках діяльності І. Мазепи в історичній літературі.

Після гетьманства І. Мазепи Московська держава посилює свій наступ на права України, суть якого – ліквідувати автономію українських земель. Необхідно розкрити основні заходи московського уряду по подальшому

підпорядкуванню Гетьманщини, втручання у внутрішні справи України, обмеження прав гетьмана та місцевого самоврядування. Особливу увагу звернути на діяльність останніх українських гетьманів – Д. Апостола і К. Розумовського.

Необхідно показати, як започатковану Петром I політику по обмеженню української автономії продовжила Катерина II, розкрити її кроки по остаточному скасуванню української державності: ліквідація гетьманства, відновлення кріпацтва.

Слід зупинитись на причинах зруйнування Запорозької Січі, показати трагічну долю останнього кошового отамана П. Калнишевського. Необхідно детальніше зупинитись на тому, як склались подальші шляхи українського козацтва.

Досліджуючи історію Правобережної України у XVIII ст., слід звернути увагу на той факт, що в цьому регіоні практично не залишилось політичної та культурної еліти, тому протестні настрої населення виливались у деструктивні дії, в тому числі результатом такої ситуації стала трагедія Коліївщини. Слід зупинитись на результатах для України поділу території Речі Посполитої між Австрійською та Російською імперіями.

В якості підсумку слід надати послідовну характеристику стану українських земель наприкінці XVIII ст., історичних перспектив їх перебування у складі Російської та Австрійської імперій, наслідків ліквідація козацької автономії наприкінці XVIII ст. для процесу українського державотворення.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Політико-економічне становище Гетьманщини у складі Російської імперії у XVIII столітті.
2. Державотворча діяльність гетьмана Мазепи. Участь України у Північній війні та її подальші перспективи як держави.
3. Трагедія і подвиг Батурина.
4. Причини та наслідки ліквідації Запорозької Січі.

5. Державна катастрофа Речі Посполитої у XVIII ст. та відображення її в історичній долі українського народу.
6. Розчинення української еліти в середовищі польської політичної нації. Православна та греко-католицька церкви в Речі Посполитій.
7. Проблема адекватної історичної оцінки гайдамацького та опришківського руху.

Тема заняття: Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII — початок XX ст.)

Мета вивчення: отримання нових фактографічних знань; сформуванню розуміння обставин та етапів процесі формування української нації в XIX ст.; розширити та систематизувати уявлення про основні суспільні й політичні рухи в Україні протягом XIX ст. та їх роль в боротьбі за державність України.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Україна під владою імперій: суспільні та політичні аспекти.
2. Форми суспільної опозиції імперським режимам в Україні Наддніпрянській та Галицькій.
3. Процес українського національно-культурного відродження.
4. Модернізація економіки та модернізаційні процеси в соціальній сфері.

Література:

1. Довжук І. В., Борчук С. М. Аграрний сектор Наддніпрянської України в середині XIX ст. // Проблеми історії України XIX — поч. XX ст.: Зб.наук.праць. - К., 2017. - Вип. 26- С. 68-81.
2. Довжук І.В. Соціально-економічні зміни в Наддніпрянській Україні у середині XIX ст. // Проблеми історії України XIX — поч. XX ст.: Зб.наук.праць. - К., 2015. - Вип. 24. - С. 24-37
3. Крижановська О.О. Роль кріпацьких інтелігентів у формуванні національної самосвідомості українців (кінець XVIII — початок XX ст.) //

- Проблеми історії України XIX — поч. XX ст.: Зб.наук.праць. - К., 2016. - Вип. 25. - С. 198-216
4. Реєнт О. П. Україна в імперську добу (XIX – початок XX століття) / Гол. ред. Р. Стасюк. – К.: Вид-во "Арій", 2016. – 320 с.
5. Реєнт О. П. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів: Історія України XIX століття // Український історичний журнал. - 2017. - № 2. - С. 210-221.
6. Реєнт О. 140 років Емському указу: у сприйнятті сучасників та оцінках істориків // Краєзнавство. - 2016. - № 1-2. - С. 157-163
7. Федьков О.М. Робітничий клас та соціал-демократія в Російській імперії: діалектика взаємин у контексті специфіки українських губерній наприкінці XIX — на початку XX ст. // Проблеми історії України XIX — поч. XX ст.: Зб.наук.праць. - К., 2016. - Вип. 25. - С. 147-181
8. Янишин Б.М. Соціально-демографічні зміни в містах Східної Галичини (XIX — початок XX ст.): основні риси, стан та перспективи дослідження // Проблеми історії України XIX — поч. XX ст.: Зб.наук.праць. К., 2016 - Вип. 25. - С. 135-147.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

Готуючись до семінарського заняття, слід звернути увагу на особливості соціально-економічного, політичного та культурного становища українців у Російській та Австро-Угорській імперіях (кінець XVIII – початок XX ст.). Необхідно врахувати вплив Російської та Австро-Угорської імперій на динаміку геополітичної ситуації в Європі (1772–1914 рр.). Українці в цей час — найчисельніша етнічна група в Європі без власної держави. Цим викликана соціальна опозиція імперським режимам, яка організовувалась у різних формах: від селянських повстань до політичних партій.

Висвітлити проблему асиміляції і лінгвоциду як інструментів колоніальної політики Російської та Австро-Угорської імперій стосовно

українців. Проаналізувати основні соціальні та економічні аспекти кріпацтва, його гальмівну роль у господарському розвитку. З'ясувати причини та наслідки скасування кріпацтва на українських землях, причини незавершеності цього процесу.

Окремо слід зупинитись на політичних програмах та практичній діяльності Кирило-Мефодіївського товариства, Руської Трійці, Головної Руської Ради, громадівського та народовського рухів. Відзначити вплив революцій 1848 і 1905–1907 рр. на розвиток українського національного руху. Відзначити перші політичні партії Сходу й Заходу України наприкінці XIX — на початку XX ст., спільні та відмінні риси їх програм і діяльності.

Головним підсумком вивченого має бути розуміння головних аспектів формування української нації, її виходу на політичну арену та боротьби за власну державність.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Сутність імперських режимів. Україна під владою імперій.
2. Форми соціальної опозиції імперському режиму в Україні Наддніпрянській та Галицькій, їх спільні та відмінні риси.
3. Процес українського національно-культурного відродження. Формування української нації.
4. Ідеї суверенітету України в концепціях Кирило-Мефодіївського товариства, громадівського та народовського рухів.
5. Модернізація економіки та модернізаційні процеси в соціальній сфері. Скасування кріпацтва, його наслідки.
6. Економічний розвиток українських земель в другій половині XIX ст.

Тема заняття: Українська національно-демократична революція 1917-1921 рр.

Мета вивчення: сформувати розуміння сутності революційних процесів 1917-1921 рр., місця України в загальних процесах революції в Російській імперії та Першої світової війни. Розкрити роль видатних особистостей в

процесах становлення української державності. Визначити місце Української Народної республіки в структурі національного державотворення.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Утворення та діяльність Центральної Ради. Боротьба між більшовиками й Центральною Радою.
2. Українська Держава гетьмана П. Скоропадського.
3. Режим Директорії (кінець 1918 – початок 1919 рр.). Протиборство воєнно-політичних сил в Україні в 1919 р. Роль і місце повстанського руху.
4. Західно-Українська Народна Республіка.
5. Завершення громадянської війни на території України. Основні результати й уроки революційних подій 1917–1921 рр.

Література:

1. Українська держава (Гетьманат) / Авт. кол.: Сосса Р. І. (керівник), Грицеляк В. П., Кучерук О. С., Лоза Ю. І., Осташко Т. С., Пиріг Р. Я., Скальський В. В. – К.: ТОВ "Українська картографічна група", 2018. - 126 с.
2. Українська Центральна Рада / Авт. кол.: Сосса Р. І. (керівник), Грицеляк В. П., Кучерук О. С., Лоза Ю. І., Скальський В. В., Файзулін Я. М. – К.: ТОВ "Українська картографічна група", 2018. - 128 с.
3. Реєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917–1921 років / Гол. ред. Р. Стасюк. – К.: Вид-во "Арій", 2016. – 280 с.
4. На бій за волю. Перемога через поразки. Україна у війнах і революціях 1914-1921 років / Авт. кол.: А. Руккас, М. Ковальчук, А. Папакін, В. Лободаєв. – Х., 2016. – 352 с.
5. Нариси історії української революції 1917–1921 років / Ред. кол.: В.А.Смолій. Інститут історії України. – К.: НВП "Видавництво "Наукова думка" НАН України", 2011. – Кн. 1. – 390 с.
6. Нариси історії української революції 1917–1921 років / Ред. кол.: В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – Кн. 2. – К.: НВП "Видавництво "Наукова думка" НАН України", 2012. – 464 с.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

Тема є однією з центральних у межах курсу, готуючись до неї, необхідно ознайомитися з різними підходами й концепціями висвітлення подій 1917–1921 рр. і скласти на підставі фактів власну обґрунтовану точку зору.

Розгляд діяльності Центральної Ради доцільно пов'язати з матеріалами попередньої теми (причини й результати революції 1905–1907 рр., наслідки для Росії Першої світової війни), визначити основні причини Лютневої 1917 р. революції, проаналізувати особливості політичної ситуації в Україні. Змальовуючи діяльність Української Центральної Ради, слід простежити її еволюцію від блоку українських національних партій та громадських організацій до тимчасового владного органу; проаналізувати її взаємозв'язки з Тимчасовим урядом Росії та зміст I і II Універсалів. Слід дати стислі характеристики керівників українського революційного руху, насамперед – М. Грушевського і В. Винниченка. Необхідно висвітлити події жовтневого більшовицького перевороту в Петрограді та реакцію на нього Української Центральної Ради, проаналізувати зміст III Універсалу. Проаналізувати події війни між Українською Народною Республікою та більшовиками, визначити її сутність. Визначити обставини ухвалення Четвертого універсалу, показати зв'язок цього документа й Брестської угоди.

Слід охарактеризувати гетьманський режим П. Скоропадського, основні напрямки його внутрішньої й зовнішньої політики, її успіхи і невдачі. Окремо відзначити причини антигетьманських повстань та вплив на українські події міжнародних факторів.

Висвітлити причини переходу політичної влади до Директорії, охарактеризувати основні військово-політичні режими, що встановлювалися на території України в цей період (Директорія, радянська влада, денікінщина, війська Антанти). Окремо слід зупинитися на характеристиці повстанського селянського руху, охарактеризувати створення ЗУНР, її взаємовідносини з

УНР і Польщею. Розкрити підписання Акту Злуки УНР і ЗУНР, показати його символічне значення.

При підведенні підсумків розгляду теми слід згадати причини революції і громадянської війни та співвіднести їх з реальними результатами, визначити основні чинники, що сприяли перемозі більшовиків і призвели до поразки їх основних супротивників (білогвардійців, націонал-державницьких сил різного спрямування, іноземних окупантів, повстанського руху).

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте основні причини Української національно-визвольної революції 1917-1921 рр.
2. Відзначте досягнення та прорахунки кожного з урядів України протягом 1917-1921 рр.
3. Проаналізуйте роль видатних особистостей в революційних процесах.
4. Охарактеризуйте вплив міжнародних процесів на перебіг подій революції в Україні.
5. Проаналізуйте причини поразки українського національно-визвольного руху та його основні здобутки.

Тема заняття: Сталінська модернізація та її ціна для України (2 години)

Мета вивчення: розширити багаж фактографічних знань, систематизувати уявлення про місце України у складі СРСР, сформуванню розуміння трагічних наслідків сталінських репресій для України, розкрити неоднозначність здобутків індустріалізації для української економіки.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Суть і принципи радянської модернізації України.
2. Суцільна колективізація сільського господарства та її ціна - Голодомор 1932-1933 рр.
3. Форсована індустріалізація промисловості.
4. Масові репресії. Великий терор 1937-1938 рр.

Література:

1. Кульчицький С. В. Радянська індустріалізація на Донбасі: 1926–1938. Науково-популярний нарис / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2015. – 120 с.
2. Лозинський А. Червоний голод. Сталінська війна проти України // Українська правда, Історична правда. – 2017. – 29 жовтня
3. Кульчицький С. В. Колективізація сільського господарства на Донбасі: 1928–1938. Науково-популярний нарис / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2015. – 187 с.
4. Васильєв В. Політичне керівництво УРСР і СРСР: динаміка відносин центр-субцентр влади (1917–1938) / Відп. ред.: С. Кульчицький. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2014. – 376 с.
5. Кучабський В. Західна Україна у боротьбі з Польщею та більшовизмом у 1918-1923 роках / Наук. ред. С. Гелей. Дослідно-видавничий центр Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 2015. – 448 с.
6. Якубова Л., Примаченко Я. В обіймах страху і смерті. Більшовицький терор в Україні. – Х., 2016. – 544 с.
7. Гриневич Л. Хроніка колективізації та Голодомору в Україні 1927–1933. – К.: HREC PRESS, 2016. – 693 с.
8. Кульчицький С. Український Голодомор в контексті політики Кремля початку 1930–х рр. / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2014. – 208 с.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

Розкриваючи питання семінару, слід враховувати, що масштабні перетворення, здійснені радянським урядом протягом 1925-1939 рр., були цілісним системним процесом, який включав колективізацію сільського господарства, індустріалізацію економіки, культурну революцію. Оскільки

подібні соціальні перетворення вимагали повного контролю над суспільством, одночасно з ними проводились масові репресії. Результатом було створення тоталітарної держави, спрямованої на військовий спосіб вирішення конфліктів як за межами, так і всередині своєї території.

Аналізуючи масштаби індустріалізації та колективізації, слід пам'ятати, що ці процеси, можливо, були на певному етапі корисні для економіки та принесли ряд успіхів, проте для особистості означали зниження життєвого рівня та відсутність можливостей для саморозвитку.

Розкриваючи питання масових репресій, потрібно чітко визначити, які групи населення піддавались репресіям насамперед і в чому причини цього.

В підсумку заняття слід головним чином чітко визначити, що Україна не мала реального суверенітету у складі СРСР, політика тоталітарного режиму була спрямована на остаточне знищення українського національного руху та культурної своєрідності.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Соціально-економічні та політичні наслідки політики "воєнного комунізму".
2. Союзний договір 30 грудня 1922 р., його сучасна оцінка.
3. Українське національно-культурне відродження 1920-х років.
4. Голодомор 1932-1933 рр., його сучасна оцінка. Якими були причини і наслідки масових репресій в Україні?
5. Тоталітаризм як явище світового порядку, його особливості для України.
6. Якими були причини та наслідки суцільної колективізації на території України?
7. Якими були економічні ресурси для здійснення індустріалізації в Україні? Охарактеризуйте позитивні та негативні наслідки цього процесу.

Тема заняття: Україна в Другій світовій війні.

Мета вивчення: розширити багаж фактографічних знань, систематизувати уявлення про місце України в глобальних процесах Другої світової війни,

розкрити перспективи українського державотворення в умовах боротьби тоталітарних режимів, охарактеризувати діяльність українського руху опору, підкреслити трагічні наслідки Другої світової війни для українського народу.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Українське питання напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецький договір 1939 р. Приєднання земель Західної України до СРСР.
2. Початок війни між Радянським Союзом і Намеччиною. Організація оборони країни.
3. Окупаційний режим. Рух опору на окупованих територіях.
4. Визволення України від фашизму. Українське суспільство в 1943-45 рр.

Література:

1. Друга світова війна та долі мирного населення у Східній Європі. Матеріали міжнародної наукової конференції. – К.: Дух і Літера, 2016. – 448 с.
2. Війна і міф. Невідома Друга світова / Гол. ред. С. С. Скляр. Український інститут національної пам'яті. – Х., 2016. – 272 с.
3. Переслідування та вбивства ромів на теренах України у часи Другої світової війни: Збірник документів, матеріалів та спогадів. Вид. 2-ге / Авт.-упоряд. М. Тяглий. – К.: Український центр вивчення історії Голокосту, 2017. – 158 с.
4. Щупак І. Я. Уроки Голокосту в українській історичній науці та освіті: від нарративу до осмислення й постановки суспільного питання про покаяння (до 75-ї річниці трагедії Бабиного Яру) // Український історичний журнал. - 2016. - № 5. - С. 176.
5. Київ: війна, влада, суспільство. 1939–1945 рр.: За документами радянських спецслужб та нацистської окупаційної адміністрації. – К.: Темпора, 2014. – 864 с.
6. Україна. Хроніка визволення: дослідження, документи, свідчення / НАН України. Інститут історії України. – К.: Аеростат, 2014. – 324 с.

7. Лисенко О. Є. Подолання "міфу війни", або Від якої спадщини ми відмовляємося: науковий дискурс, політика пам'яті та сучасні виклики (з приводу 70-річчя перемоги над нацизмом і фашизмом) // Український історичний журнал. - 2015. - № 2. - С. 4. - С. 4-22

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

Висвітлюючи перше питання, слід відзначити, що незважаючи на офіційний початок Другої світової війни 1 вересня 1939 р., на той час вже відбувались військові конфлікти в багатьох регіонах світу. В тому числі військові дії відбувались на території Закарпаття – утворена внаслідок розпаду Чехословаччини Карпатська Україна була об'єктом агресії з боку Угорщини. Також необхідно висвітлити роль німецько-радянського договору 23 серпня 1939 р. та секретного протоколу до нього. Треба охарактеризувати процес приєднання Західної України, Буковини та Бессарабії до СРСР, політику сталінського уряду на цих землях.

Говорячи про початковий період війни між Радянським Союзом та Німеччиною, слід зупинитись на внеску українського народу в оборону країни, процесі евакуації підприємств та культурних установ з території України. Також необхідно висвітлити причини поразок Червоної Армії на початковому етапі війни і наголосити на негативній ролі сталінського уряду в занадто великій кількості жертв серед військових та мирного населення.

При викладі третього питання треба показати розгортання національно-визвольної боротьби на території України. Необхідно розглянути дві течії цієї боротьби: діяльність Організації українських націоналістів та радянський партизанський рух, проаналізувати відмінність в їх цілях та методах боротьби.

Висвітлюючи процес визволення України від фашизму, слід звернутись до місцевого матеріалу, показати, як розгортались визвольні бої на певній території.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Початок війни між СРСР та Німеччиною. Трагедія Південно-Західного фронту.
2. ОУН: історія створення та діяльності.
3. Українське питання в світовій політиці напередодні та на початку Другої світової війни.
4. УПА: історія створення та напрямки діяльності.
5. Яким чином здійснювалась окупаційна політика гітлерівського режиму на українських землях?
6. Коли виник антифашистський рух опору в Україні? В чому його особливість?
7. Які зміни відбулись в українському суспільстві після Другої світової війни?

Тема заняття: Україна в другій половині ХХ ст.

Мета вивчення: систематизувати фактографічні знання, сформувати розуміння невідворотності шляху українського народу до здобуття незалежності протягом другої половини ХХ ст., розкрити здобутки українського національно-визвольного руху, охарактеризувати вирішені завдання державотворення в Україні та перспективи на майбутнє.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Відбудова і подальший розвиток народного господарства України після Другої світової війни.
2. Процес десталінізації, лібералізація суспільно-політичного життя, економічно-соціальні реформи.
3. Дисидентський рух. Культурне та ідеологічне життя доби "застою".
4. Спроби КПРС подолання системної кризи. Суверенізація УРСР.
5. Народження незалежної України. Успіхи і труднощі державотворення.

6. Сучасне політичне, економічне та духовне життя України. Революція Гідності.

Література:

1. Хахула Л.І. Державотворчі та національно-демократичні процеси в Україні 1990 – 2014 рр. // Український історичний журнал. – 2015. - № 1. – С. 92 – 102.
2. Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – Вип. 21: Матеріали круглого столу "Горбачовська "перебудова": український контекст. – К.: Інститут історії України, 2016. – 328 с.
3. Даниленко В. М. Україна в 1985-1991 рр.: остання глава радянської історії / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2018. – 278 с.
4. Кульчицький С., Міщенко М. Україна на порозі об'єднаної Європи. – К.: Центр Разумкова, 2018. – 232 с.
5. Україна радянська. Ілюзії та катастрофи "комуністичного раю" / Заг. ред. Г. Єфіменка; Авт. кол.: Єфіменко Г., Примаченко Я., Юркова О. – Х., 2017. – 352 с.
6. Турченко Ф., Турченко Г. Проект "Новоросія" і новітня російсько-українська війна / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2015. – 166 с.
7. Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України: навчально-методичний посібник / За заг. ред. П. Полянського; Авт. кол.: Головка В., Палій О., Черевко О., Янішевський С. – К.: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2015. – 36 с.
8. Горак В. "Помаранчева революція" в Україні: концепції, інтерпретації, оцінки // Історіографічні дослідження в Україні. - 2016. - Вип. 26. - С. 439.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

При підготовці до семінару слід ознайомитись з найважливішими джерелами з історії становлення України як незалежної держави (1945-2015 рр.). Передусім слід звернути увагу на основні умови та чинники, що визначили ключові напрямки національного будівництва доби десталінізації, а також геополітичну ситуацію у світі. Надалі варто визначити головні напрямки процесу українського державотворення, окреслити основні етапи формування України як демократичної держави. Важливо визначити особливості політичного життя України в 1960-80-ті рр., показати основні тенденції формування дисидентського руху та його вплив на розвиток української нації.

Характеризуючи період здобуття незалежності, слід зупинитись на процесі формування багатопартійності, дати класифікацію політичних партій та рухів, проаналізувати результати виборів до Верховної Ради та виборів Президента України (1991-2014 рр.). Слід показати особливості конституційного процесу в Україні, значення прийняття Конституції України 28 червня 1996 року для процесів утвердження української державності. Розглядаючи соціально-економічний розвиток незалежної України необхідно визначити стартові умови, що були в країні після розпаду радянської економічної системи; з'ясувати причини затримки у здійсненні реформування економіки на ринкових засадах, визначити місце і роль іноземних інвестицій в українській економіці. Характеризуючи розвиток соціальної сфери, слід визначити причини значного зниження рівня життя абсолютної більшості населення у першій половині 1990-х рр., з'ясувати вплив соціально-економічного становища на демографічну ситуацію в Україні.

Аналізуючи політичну ситуацію в країні у 2000-ні рр., потрібно охарактеризувати політичну платформу сучасних партій і блоків, проаналізувати результати президентських та парламентських виборів. Вивчаючи становище України на міжнародній арені та її зовнішню політику, слід розглянути участь України в діяльності міжнародних організацій (ООН

та її структур, СОТ, Ради Європи тощо); європейський вектор зовнішньої політики; українсько-російський збройний конфлікт. Слід охарактеризувати стан українського суспільства напередодні Революції Гідності, її причини та основні події. Розкрити події незаконної анексії Криму, окупації частини Донбасу. Охарактеризувати збройну боротьбу за територіальну цілісність України, волонтерський рух.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Розкрийте процес здобуття Україною на початку 90-х років ХХ ст. незалежності.
2. Охарактеризуйте ідейні принципи руху “шістдесятників”, його видатних представників.
3. Розкрийте основні напрямки діяльності Української Гельсінської групи.
4. Покажіть в хронологічній послідовності процес українського державотворення та назвіть найголовніші віхи на цьому шляху в другій половині ХХ – дна початку ХХІ ст.
5. Проаналізуйте причини піднесення національно-визвольного руху й початок політичної структуризації суспільства в Україні кінця 80-х – початку 90-х рр.
6. Розкрийте проблеми реформування економіки незалежної України.
7. Основні напрями політичного розвитку в сучасній Україні, вплив на цей процес Революції Гідності та агресії Росії.